

Afrikaanse opera zoekt eigen gezicht

Princess Magogo komt naar Nederland! Dat wil zeggen: de opera over het leven van deze legendarische Zulu prinses. Met de beroemde zangeres Sibongile Khumalo in de titelrol. De opera in Zuid-Afrika schudt haar apartheidsveren van zich af. Tekst: Daniel Somerville Foto's: Ruphin Coudyzer

Sibongile Khumalo: van jazz tot opera

Sibongile Khumalo, die de titelrol prinses Magogo zingt, is als zangeres moeilijk in een hokje te plaatsen. Weinig artiesten zijn zo ongelofelijk veelzijdig als zij. De stem van de 48-jarige zangeres leent zich voor allerlei genres, van jazz, traditionele Afrikaanse muziek, popmuziek tot opera. Zij heeft een warme alt met voldoende bereik, kracht en beweeglijkheid om dramatische rollen aan te kunnen als Amneris in Verdi's *Aida* en Ulrica in *Un ballo in maschera*, eveneens van Verdi. Khumalo maakte in 1996 haar debuut als operazangeres in Durban als

Carmen; sindsdien zong zij in Zuid-Afrika en Europa. Ook weet zij met veel gevoel en het grootste gemak de weg in de vocale lijnen van de Afrikaanse jazz, getuige haar cd *Sibongile Khumalo, Live at the Market Theatre*. Zij is een grote ster in Zuid-Afrika

en heeft gezongen bij heel wat nationale festiviteiten, waaronder de vijfenzeventigste verjaardag van Nelson Mandela en diens aantreden als president in 1994. Ook zong zij het Zuid-Afrikaanse volkslied bij de finale van de wereldbekerwedstrijden rugby in 1995. Voor de Zuid-Afrikaanse componist Mzilikazi Khumalo was zij de logische keuze toen hij solisten zocht voor de uitvoering van zijn twee grote werken. Zij zong eerst in de wereldpremière van zijn oratorium *uShaka*. En toen hij een opera maakte over het leven van prinses Magogo vroeg hij de zangeres voor de hoofdrol. Overal, op de concertpodia, in musicals en opera's en in talloze jazzkringen, wordt de lof gezongen van Khumalo's toewijding, haar beheersing en haar soevereine muzikaliteit.

Nog steeds zien veel Zuid-Afrikanen opera als een eurocentrische, overbodige, elitaire kunstvorm. De bestaande operagezelschappen kunnen maar moeizaam aan geld komen en moeten voortdurend argumenteren waarom ze een plaats verdienen in het huidige culturele leven. Heel anders was dat onder de apartheid. Operagezelschappen werden in die tijd gesubsidieerd door de staat.

Zuid-Afrika leverde in het verleden een handvol wereldberoemde sterren, zoals spinetopraan Emma Renzi, coloratuursopraan

Mimi Coertse en Wagnerzangeres Marita Napier. In recentere jaren zijn de tenoren in opkomst. Internationale lauweren oogstten Johan Botha – die wel doorgaat voor 'de vierde tenor' naast het beroemde drietal Carreras, Domingo en Pavarotti – en Deon van der Walt. De laatste heeft sinds december 2005 een plaatsje in de beruchte Zuid-Afrikaanse misdaadstatistieken; in die maand werd hij op zijn wijnbouwbedrijf doodgestoken.

Het zijn vooral blanke Zuid-Afrikanen die internationale successen vieren. Wil het genre in Zuid-Afrika overleven, dan is het van levensbelang dat er zwarte operasterren

opstaan die in Zuid-Afrika werken én hun naam weten te vestigen in het internationale operacircuit. In dit verband ziet de toekomst er redelijk rooskleurig uit; er bestaat heel wat operatalent onder de Afrikanen. Bovenaan staat Sibongile Khumalo. Zij had al naam gemaakt met Afrikaanse jazz en traditionele muziek, voordat zij moeiteloos de overstap maakte naar de opera. Khumalo treedt regelmatig op met de opera van Kaapstad, heeft gezongen in Duitsland en Noorwegen, en zingt nu ook de titelrol in de opera *Princess Magogo Ka Dinuzulu* van Mzilikazi Khumalo, de eerste opera in het isiZulu.

Van even groot belang voor de toekomst van de opera is dat er een nationale operastijl wordt gevonden. In alle landen waar de opera een vaste plek in het culturele leven heeft veroverd, is een nationale stijl ontstaan die het enthousiasme weet vast te houden. Wijd en zijd werd verwacht dat *Princess Magogo* zo'n traditie in gang zou zetten in Zuid-Afrika. Maar inmiddels denkt meniggeen dat deze opera een valse start is, veroorzaakt door politieke belangen en artistieke gebreken.

Een nationalist De echte prinses Magogo, die in 1984 stierf, was de moeder van

Mangosuthu Buthelezi, de huidige leider van de Inkatha Vrijheidspartij, die vooral aanhang heeft onder Zulu's. In KwaZulu-Natal, waar de partij nog veel macht heeft, is de prinses een legende vanwege haar rol bij het bewaren van de vertel- en muziektradities van haar Zulu-cultuur. In de opera zit veel muziek verwerkt die zij componeerde. Het leven van de prinses leek een voor de hand liggende keuze als onderwerp voor een nationale opera: een heldin die muzikaal is én bovendien een nationaliste is.

Geld voor deze opera kon echter alleen in KwaZulu-Natal worden gevonden, bij Opera

Africa in Durban. Aangezien deze particuliere organisatie voor operaproducties onder leiding staat van blanken, zal er ongetwijfeld een flinke dosis diplomatie én vleierij nodig zijn geweest om het project van de grond te krijgen. Daarbij loerde altijd het gevaar van het vervreemden van andere Afrikaanse etnische groepen en andere politieke richtingen; de felle botsingen in de jaren tachtig tussen het ANC en de Inkatha Vrijheidspartij zijn nog niet vergeten. Het resultaat is dat de opera weliswaar een nationaal werk is – maar een nationaal werk van KwaZulu-Natal, niet van Zuid-Afrika.

Prinses Magogo: in dienst van de muziek

De volledige naam van de prinses wier leven genoeg stof opleverde voor een opera, luidt Constance Magogo Sibilile Mantithi Ngegezinye ka Dinu-zulu. Ze werd geboren in 1900 als dochter van een Zulu koning.

Typerend is een anekdote verteld door Mangosuthu Buthelezi, befaamd en berucht leider van de Inkatha Vrijheidspartij, voormalig vice-president en minister van Zuid-Afrika. Prinses Magogo is zijn moeder.

Als een jonge Zulu vrouw trouwt, vindt er een bijeenkomst plaats met de betrokken families. Tijdens deze *Ukukhuluma Ubulanda* geeft de familie van de bruid haar officieel weg aan de familie van de bruidegom. Daarbij verzekert haar familie dat de bruid volkomen gezond is, als dat tenminste zo is. Als ze een ziekte onder de leden heeft, dan moeten de familie dat eerlijk zeggen. Het verhaal gaat dat de familie van prinses Magogo verzekerde dat ze perfect gezond was. Maar, voegden ze eraan, vergeef haar alstublieft dat ze niet kan stoppen met zingen. Dat was opmerkelijk, want de traditie schreef voor dat een pas gehuwde vrouw niet mag zingen. De aangetrouwde familie kreeg dus te horen dat de prinses zich niet aan dat voorschrift zou storen. De prinses bleef haar hele leven toegewijd aan muziek. Ze componeerde en vertolkte

zelf klassieke Zulu-muziek, en bespeelde traditionele instrumenten; ze geldt als de laatste klassieke bespeelster van de *ugubhu* (een boog met één snaar en een kalabas als klankkast). Ze trad op in het openbaar en begeleidde jonge talentvolle zangers. Haar muziek werd een symbool van de Zulu-natie,

omdat ze haar melodieën en teksten dikwijls ontleende aan liederen en volksverhalen over het lief en leed van de Zulu's. In dat leed had de koloniale overheersing van de Zulu-natie een belangrijke plek. Ze verwierf internationale muzikale faam nadat haar optredens in 1937 werden opgenomen door de befaamde ethno-musicoloog Hugh Tracey. In de jaren vijftig volgden nieuwe opnames. Zuid-Afrikanen bewonderen haar vanwege haar bijdrage aan het behoud van de traditionele Zulu-muziek, én vanwege haar moed om de traditionele beperkingen voor vrouwen te doorbreken.

In Nederland bestaat sinds kort een muziekensemble dat haar naam draagt: het Magogo Kamerorkest. Dit wil de gebaande paden in de klassieke muziek doorbreken en kruisbestuivingen aangaan met andere genres. In september start in Tilburg de eerste concertreeks, dat in het teken staat van de werken van prinses Magogo. Het is de eerste keer dat haar werk in Europa wordt gespeeld. (US)

Wel biedt de vorm veel mogelijkheden voor visueel spektakel. De Afrikaanse ceremoniële scènes, vol trommels en dansen zoals je die aantreft in de toeristische *cultural villages* in heel Zuid-Afrika, zorgen voor de meest gedenkwaardige momenten. Dit betekent dat *Princess Magogo* helemaal niet oogt als een nationale opera, maar als de geschiedenis van Afrika door de ogen van een bezoeker.

Het werk is van grote waarde, laat daar geen twijfel over bestaan. Weinig toehoorders bekommeren zich na afloop om de politieke achtergronden en de zwakheden in het werk. Zij genieten van het bijzondere karakter

van de voorstelling en van de uitblinkende ster Sibongile Khumalo. Maar de Zuid-Afrikaanse opera wacht nog tot er een echt vernieuwend werk tot stand komt, dat echt het begin vormt van een nieuwe Afrikaanse operastijl.

Princess Magogo is van 13-17 mei te zien in het Muziektheater in Amsterdam. De opera wordt uitgevoerd door African Renaissance Opera Productions uit Durban. De tekst in isiZulu wordt Nederlands boventiteld. Zie de advertentie op pagina 44. Meer informatie: www.gastprogramming.nl

Dat de componist en de belangrijkste zangeres, de protagonist en de sponsor allemaal familie van elkaar zijn, is niet alleen maar toeval. Het hoeft niet direct een teken van nepotisme te zijn, maar het is wel typerend voor de politieke omstandigheden waaronder de opera tot stand kwam – een situatie die niet bevorderlijk is voor de schepping van een blijvende nationale operastijl. Toch kreeg de *Princess Magogo* een krachtig stempel van goedkeuring toen Nelson Mandela in 2003 de opvoering van de opera in het State Theatre in Pretoria bezocht. Diens verschijning ontlokte bij het publiek een nog enthousiaster

applaus dan wie van de uitvoerenden op het podium ook.

Toeristisch_ Ook muzikaal is de opera problematisch. Terwijl in de orkestbak Afrikaanse instrumenten klinken en Magogo's muziek nooit ver weg is, is de orkestratie opvallend Europees. Dramatisch volgt het werk de Afrikaanse orale traditie; het is daarom sterker verwant met de Griekse tragedie – waar de actie buiten het toneel plaatsvindt en aan het publiek wordt verteld door de karakters op het toneel – dan met Europese opera. Dat leidt tot een vrij statisch drama op muziek.

Een lesje Angolese zeden

Vlieg altijd met de luchtvaartmaatschappij uit het land van bestemming. Dan ben je er al voor je bent vertrokken. De oude Boeing 747 van Linhas Areas de Angola (TAAG), die geparkeerd staat op Johannesburg International, bruist dan ook als het vaderland.

Passagiers stouwen vloekend hun tassen onder hun stoelen, in het gangpad, in de keukens, en zelfs in het toilet. De bagagerekken zijn eenvoudig te klein voor de koopzucht van de Angolese elite, op weg naar hun naoorlogse thuisland. En te oud, zoals blijkt als de bak waarin ik mijn computertas heb gelegd met oorverdovend kabaal afbreekt.

De oude Portugees, bril en dikke buik, die net in de stoel naast me is neergeploft, vindt het om te gieren. "Welkom in Angola, vriend", schreeuwt hij, zoals hij de hele vlucht zal blijven schreeuwen. "Zo gaat dat met ons Latino's." Met zijn linkerhand grijpt hij meteen maar mijn rechterdij vast, knijpt even flink en roept: "Je gaat het fantastisch vinden daar. Heb je wel eens een Angolese vrouw..., ongelooflijk...", lacht hij veelbetekend. Wat ik volgens de oude Portugees nodig heb tijdens deze drie uur durende vlucht naar Luanda, is een college in de Angolese zeden.

De Boeing zet zich in beweging en de oude Portugees begint zijn verhaal. Hij is niet alleen een oude Portugees, maar ook Angolees, en Braziliaan. In al die landen heeft hij een vrouw, kinderen en een aanzienlijke verzameling maîtresses. "Ik ben grootgrondbezitter, dus ik kan het me veroorloven." Het liefst doet hij meisjes van dertien, veertien jaar. "*Bomba*", gilt de oude Portugees en schuift wild op en neer op zijn stoel. Zo doet hij dat. "Je moet het wel goed aanpakken", waarschuwt hij. "Ten eerste, je moet ze goed betalen. Ik betaal ze ieder tweehonderd dollar per maand. Geweldig voor die meisjes, want ze willen van alles tegenwoordig. Mobiele telefoons, zonnebrillen, haarverlenging. Er zijn er die nu medicijnen studeren, of rechten. Allemaal dankzij mij."

De tweede waarschuwing betreft condoomgebruik. "Heel simpel: gebruik ze niet. Daar betaal je tenslotte voor. Ik maak keiharde afspraken. Als ze het zonedig met een ander willen doen, moeten ze condooms gebruiken. Voor de zekerheid stuur ik ze om de paar maanden naar de dokter voor een aidstest." Ten derde, nooit in eigen huis. "Ik heb in Luanda een tweede huis laten bouwen, niet groot, alleen een slaapkamer en een badkamer. Dan kan ik tijdens de lunch, of na het werk. *Bomba!*"

Er zijn niettemin risico's. Daar kwam de Portugees vorig jaar achter, toen een vriend hem belde met de merkwaardige mededeling dat hij in Rio de Janeiro een meisje had gezien dat als twee druppels water op hem leek. Ze bleek zijn dochter te zijn; hij had een schoonmaakster op zijn boerderij daar zwanger gemaakt, dertien jaar geleden. Sindsdien is er wel wat veranderd, moet hij toegeven. "Ik doe nu geen meisjes van dertien meer. Ze doen me denken aan mijn dochter. Vijftien is jong genoeg." De piloot meldt zich over de intercom. Nog tien minuten voor landing. Angola voelt al heel dichtbij.

Bram Vermeulen